

ВІДГУК
офіційного опонента
доктора педагогічних наук, професора
Ткаченко Тетяни Володимирівни
на дисертацію Добровольської Руфіни Олегівни
«Теорія і практика підготовки фахівців мистецького спрямування
в університетах Європейського Союзу та США до застосування музичної
терапії у професійній діяльності», подану на здобуття наукового ступеня
доктора педагогічних наук за спеціальністю
13.00.04 – теорія і методика професійної освіти

Актуальність теми наукової роботи та її зв'язок із галузевими науковими програмами.

Сучасний розвиток суспільства характеризується зростанням уваги до збереження психічного здоров'я, підвищення якості життя та впровадження гуманістичних практик у різні сфери професійної діяльності. У цьому зв'язку музична терапія виступає як ефективний засіб психоемоційної підтримки, реабілітації та соціальної адаптації особистості, що активно застосовується у медицині, освіті, соціальній роботі та мистецькій практиці.

Значний науковий і практичний досвід підготовки фахівців до застосування музичної терапії накопичено в університетах Європейського Союзу та США, де сформовано розгалужену систему професійної освіти, що поєднує музичну, психолого-педагогічну та медичну підготовку, а також передбачає обов'язкову клінічну практику. Водночас вітчизняна система мистецької освіти перебуває на етапі модернізації, що актуалізує потребу у вивченні та адаптації зарубіжного досвіду з метою вдосконалення змісту, форм і методів професійної підготовки майбутніх фахівців.

Актуальність дослідження посилюється також необхідністю розширення професійних компетентностей фахівців мистецького спрямування, зокрема формування їх готовності до використання терапевтичного потенціалу музичного мистецтва у професійній діяльності. Це сприяє підвищенню їх конкурентоспроможності на міжнародному ринку праці та відповідає сучасним тенденціям розвитку вищої освіти, орієнтованої на практичну спрямованість і міждисциплінарність.

Викладені аргументи засвідчують актуальність і суспільну затребуваність дисертаційного дослідження Р. О. Добровольської, предметом якого обрано теорію і практику підготовки фахівців мистецького спрямування в університетах Європейського Союзу та США до застосування музичної терапії у професійній діяльності.

Дисертація виконана відповідно до науково-дослідної теми кафедри педагогіки та менеджменту освіти Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка (нині кафедра освітніх наук Центральноукраїнського державного університету імені

Володимира Винниченка) «Соціально-професійне становлення особистості» (реєстраційний № 0116U003481).

Тему дисертаційного дослідження затверджено вченою радою Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка (протокол № 4 від 26 вересня 2022 р.) та уточнено вченою радою Центральноукраїнського державного університету імені Володимира Винниченка (протокол № 6 від 28 травня 2024 р.).

Найбільш істотні наукові результати, що містяться в дисертації.

У результаті проведеного дослідження дисертанткою:

- здійснено теоретичний аналіз розробленості наукової проблеми;
- розкрито тенденції функціонування музичної терапії в соціокультурному та освітньому просторі країн Європи та США;
- з'ясовано стан підготовки фахівців мистецького спрямування в університетах Європейського Союзу та США до застосування музичної терапії у професійній діяльності;
- обґрунтовано концептуальні засади підготовки фахівців мистецького спрямування в університетах Європейського Союзу та США до застосування музичної терапії у професійній діяльності;
- проаналізувано сучасні моделі професійної підготовки фахівців мистецького спрямування в університетах Європейського Союзу та США до застосування музичної терапії у професійній діяльності;
- визначено перспективні напрями творчого застосування зарубіжного досвіду підготовки майбутніх фахівців мистецького спрямування до застосування музичної терапії у професійній діяльності в закладах вищої освіти України.

Нові факти, одержані здобувачем. У дослідженні:

– *вперше* здійснено цілісний науковий аналіз проблеми підготовки фахівців мистецького спрямування в університетах Європейського Союзу та США до застосування музичної терапії у професійній діяльності та визначено й теоретично обґрунтовано можливості використання в Україні зарубіжного досвіду роботи щодо організації та проведення відповідної підготовки фахівців до професійної діяльності в системі вищої освіти; схарактеризовано етапи становлення та розвитку музичної терапії в країнах Європи та США та розкрито тенденції функціонування музичної терапії в соціокультурному та освітньому просторах країн Європи та США; з'ясовано і проаналізувано сучасні моделі професійної підготовки фахівців мистецького спрямування в університетах Європейського Союзу та США до застосування музичної терапії у професійній діяльності; узагальнено актуальний для розвитку сучасної системи вітчизняної освіти зарубіжний досвід та визначено перспективи вдосконалення системи професійної підготовки майбутніх фахівців мистецького спрямування до застосування музичної терапії у професійній діяльності в Україні у контексті актуалізованого зарубіжного досвіду;

– *уточнено* особливості підготовки музичних терапевтів в університетах Європейського Союзу та США; поняття «музична терапія», «музична терапія у соціокультурному просторі», «музична імпровізація», «культурна компетентність», «соціальна компетентність», «супервізія»;

– *удосконалено* форми, методи, засоби та технології підготовки фахівців мистецького спрямування в університетах Європейського Союзу та США до застосування музичної терапії у професійній діяльності;

– *дістали подальшого розвитку* теоретичні засади осмислення підготовки фахівців мистецького спрямування в університетах Європейського Союзу та США до застосування музичної терапії у професійній діяльності в умовах формування єдиного світового освітнього простору.

До наукового обігу введено нові документи з проблеми підготовки фахівців мистецького спрямування в університетах Європейського Союзу та США до застосування музичної терапії у професійній діяльності, які в Україні ще не публікувалися.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації.

Основні наукові положення, концептуальні, методологічні підходи, висновки, презентовані у дисертації Р. О. Добровольської, достатньою мірою обґрунтовані, базуються на аналізі праць зарубіжних і вітчизняних учених. Авторкою логічно сформульовано структурні компоненти: мету, завдання, об'єкт та предмет дослідження, які відповідають темі дисертації.

Досягненню сформульованої в роботі мети сприяв ретельний аналіз теоретико-методологічних засад та джерельної бази дослідження.

Методологічний концепт визначається дефініціюванням крізь призму наукового дискурсу поняттєво-термінологічного апарату дослідження системи підготовки фахівців мистецького спрямування в університетах Європейського Союзу та США та системою координат, що окреслюють й проєктують стратегію дослідження у вигляді основних наукових підходів, принципів, сукупності загальнонаукових і міждисциплінарних методів, які визначають напрями пізнавальних дій і операцій відповідно до науково-дослідницьких завдань.

Обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, забезпечується належною методологічною базою, ґрунтовним вивченням і критичним аналізом наукових праць, і загалом не викликає сумніву.

Аналіз тексту дисертації Р. О. Добровольської, реферату та змісту публікацій дисертантки дають змогу дійти висновку про наукову достовірність викладених автором результатів.

Значення для науки і практики отриманих автором результатів.

Дисертаційна робота Р. О. Добровольської містить нові, раніше не захищені наукові положення, а обґрунтовані результати у сукупності розв'язують актуальну наукову проблему.

Результати дослідження *впроваджено в освітній процес* Мукачівського державного університету (довідка № 979 від 07.05.2024 р.), Комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради (довідка № 01-12/273 від 07.05.2024 р.), Центральноукраїнського державного університету імені Володимира Винниченка (довідка 23-н від 09.05.2024 р.), Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка (довідка 993 від 10.05.2024 р.), Волинського національного університету імені Лесі Українки (довідка № 03-24/01/1353 від 10.05.2024 р.), Криворізького державного педагогічного університету (довідка 08-242/3 від 20.05.2024 р.), Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького (довідка № 278/04-а від 06.05.2024 р.), Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка (довідка 43/24 від 23.05.2024 р.).

Рекомендації щодо використання результатів і висновків дисертації.

Не викликає сумнівів і практичне значення одержаних результатів. Матеріали дослідження можуть бути використані в процесі розробки освітніх стандартів й освітніх програм із професійної підготовки фахівців мистецького спрямування до застосування музичної терапії у професійній діяльності, для створення та впровадження в освітній процес закладів вищої освіти нових освітніх компонентів, навчально-методичного забезпечення професійної підготовки майбутніх фахівців мистецького спрямування; для розширення та оновлення змісту навчальних курсів «Арт-комунікації в мистецько-педагогічному просторі», «Валеологія», «Естетотерапія», «Історія зарубіжної музики», «Методологія музично-педагогічних досліджень», «Музична терапія», «Педагогічна майстерність», «Психологія», «Світова музична література» тощо; у проведенні наукових досліджень з означеної проблематики; у розробці програмних документів щодо вдосконалення освітньої діяльності у ЗВО України, реформуванні національної системи вищої і професійної освіти та в організації системи перепідготовки і підвищення кадрів у галузі мистецької освіти.

Оцінка змісту та завершеності дисертації.

Структура представленої дисертації науково виважена й логічно вибудована. Аналіз дисертації та її завершеності свідчить про те, що зміст дисертаційного дослідження Р. О. Добровольської відповідає меті й поставленим завданням. Дисертація складається зі вступу, п'яти розділів з висновками до кожного, списку використаних джерел до кожного з них (всього 503 найменування, з них – 396 іноземними мовами), загальних висновків і 5 додатків. Загальний обсяг дисертації становить 492 сторінки, з них 350 – основного тексту. Робота містить 4 таблиці та 1 рисунок.

У *вступі* обґрунтовано актуальність теми дослідження та її зв'язок з науковими програмами, планами і темами; визначено мету, завдання, об'єкт, предмет дослідження; обґрунтовано концептуальні, методологічні та теоретичні засади дослідження; окреслено методи дослідження; проаналізовано джерельну базу; розкрито наукову новизну, практичне

значення одержаних результатів та подано відомості про впровадження результатів наукового пошуку; схарактеризовано особистий внесок автора у роботах, опублікованих у співавторстві; подано відомості про апробацію результатів дослідження; окреслено структуру та обсяг дисертації.

У першому розділі – *«Феномен музичної терапії як об'єкт наукового дослідження»* – розкрито історико-філософські, культурно-мистецькі та психолого-педагогічні основи поняття «музична терапія», здійснено ретроспективний аналіз етапів становлення музичної терапії та суміжних дисциплін в країнах Європи та США, досліджено феноменологію поняття «музична терапія» в сучасному науковому дискурсі країн Європи та США.

У розділі дисертантка виокремила наступні теоретичні напрями, які відображають еволюцію музичної терапії як професійної дисципліни: музична терапія з медичної точки зору, музична терапія з поведінкової точки зору, музична терапія з психодинамічної точки зору, музична терапія з гуманістичної точки зору, музична терапія у трансперсональній перспективі, музична терапія орієнтована на культуру, музична терапія орієнтована на музику, музична терапія з педагогічної точки зору.

На переконання авторки саме феноменологічний підхід до музичної терапії дозволяє розглядати музику як особливий вид мови, що може використовуватися для комунікації та вираження емоцій. Цей підхід підкреслює важливість індивідуального підходу до кожного пацієнта та необхідності врахування його особливостей під час музичної терапії.

Феноменологія музичної терапії в Європі та США включає в себе розуміння музики як ефективної форми лікування та засобу зняття стресу, визнання професії музичного терапевта як важливої складової здоров'язберезувальної ланки. Дослідницею встановлено, що більшість країн Європи та США надають перевагу інтеграції музичної терапії в систему охорони здоров'я та освіти.

У другому розділі – *«Тенденції функціонування музичної терапії в соціокультурному та освітньому просторі країн Європи та США»* – проаналізовано розвиток музичної терапії у соціокультурному просторі країн Європи та США, визначено місце музичної терапії в змісті сучасної університетської освіти країн Європи та США, з'ясовано стан підготовки фахівців мистецького спрямування в університетах Європейського Союзу та США до застосування музичної терапії у професійній діяльності.

Визначено, що музична терапія має тривалу історію входження у соціокультурний простір країн Європи та США. Аналіз підходів до музичної терапії в різних країнах довів, що єдиного визначення музичної терапії немає. Теорії, що лежать в основі музичної терапії та методи її застосування можуть відрізнятися в залежності від країни. Ці варіації пов'язані з культурними впливами, а також з традиціями музичної терапії, підходами та теоріями, які використовуються музичними терапевтами.

У процесі дослідження з'ясовано, що музична терапія у соціокультурному просторі – це один із параметрів соціального і культурного

розвитку суспільства, який слід розглядати з позицій змісту і структури цього суспільства. Рівень розвитку музичної терапії можна дослідити через діяльність асоціацій, громадських організацій, проектів, програм, віртуального медіапростору та інших складових соціально-культурного простору, які використовують музичну терапію як засіб досягнення своєї мети.

На основі аналізу стану підготовки фахівців мистецького спрямування в університетах Європейського Союзу та США встановлено, що музична терапія в цих країнах продовжує свій шлях до професіоналізації як і будь-яка інша дисципліна, але в таких країнах як США, Австрія, Латвія, Великобританія впровадження музичної терапії у зміст сучасної університетської освіти відбувається більш ефективно. Підготовка фахівців мистецького спрямування в університетах Європейського Союзу та США до застосування музичної терапії в професійній діяльності – це тривалий процес, на який впливають соціальні, економічні, освітні та культурні особливості кожної країни. Вагому роль у цьому процесі відіграють професійні об'єднання музичних терапевтів, які сприяють нормативно-правовому забезпеченню музичної терапії в країнах, регулюючи навчальні, професійні, трудові та етичні аспекти, шляхом проведення відповідних заходів, досліджень та створення відповідної документації. Діяльність регулюючих та контролюючих професійних організацій музичних терапевтів сприяє підвищенню цінності неперервного навчання музичних терапевтів та якісній підготовці професійно кваліфікованих музичних терапевтів. Одним із важливих кроків є затвердження законів про професійну практику музичної терапії в країнах, що сприяють консолідації музичної терапії як професії.

У третьому розділі – *«Концептуальні засади підготовки фахівців мистецького спрямування в університетах Європейського Союзу та США до застосування музичної терапії у професійній діяльності»* – визначено методологічні підходи у проектуванні підготовки фахівців мистецького спрямування до застосування музичної терапії у професійній діяльності, педагогічні закономірності і принципи проектування підготовки фахівців мистецького спрямування до застосування музичної терапії, проаналізовано системи підготовки фахівців мистецького спрямування в університетах Європейського Союзу та США до застосування музичної терапії у професійній діяльності.

У процесі аналізу методологічних підходів у проектуванні підготовки фахівців мистецького спрямування до застосування музичної терапії у професійній діяльності в США та країнах Європейського Союзу було визначено, що основними підходами є: інтегративний підхід, який поєднує теорію і практику в одній програмі навчання та дозволяє фахівцям мистецького спрямування не тільки засвоїти теоретичні знання, але й застосовувати їх у реальних ситуаціях з пацієнтами; дослідницький підхід, що передбачає розробку освітніх програм на основі актуальних досліджень у галузі музичної терапії; практичний підхід, що базується на досвіді

практикуючих музичних терапевтів; рефлексивний підхід, що передбачає активне використання рефлексії як засобу розвитку музичного терапевта; міждисциплінарний підхід, що уможлиблює залучення знань та методів із різних галузей науки та мистецтва для забезпечення різнобічної освіти музичного терапевта. Незважаючи на деякі відмінності у підготовці музичних терапевтів в США та Європейському Союзі (час підготовки, сертифікація, підвищення кваліфікації тощо), елементи цих методологічних підходів представлені в більшості освітніх програм.

До основних принципів проектування підготовки фахівців мистецького спрямування до застосування музичної терапії відносяться: індивідуалізація: підготовка фахівців має бути спрямована на розвиток унікальних здібностей та особливостей кожного студента, щоб забезпечити його успіх у майбутній професійній діяльності; активне залучення студентів до освітнього процесу: студенти повинні бути активно залучені до освітнього процесу та мати можливість вільно висловлювати свої думки та ідеї; орієнтація на розвиток практичних навичок: підготовка має бути спрямована на розвиток практичних навичок у студентів, що дозволить їм успішно застосовувати здобуті знання в професійній діяльності; інтердисциплінарність: підготовка має включати елементи різних дисциплін, таких як музикознавство, психологія, медицина, що дозволить студентам отримати комплексне бачення професії; налагодження співпраці з практикуючими фахівцями: підготовка має передбачати співпрацю з практикуючими музичними терапевтами та іншими фахівцями цієї галузі.

У четвертому розділі – *«Особливості підготовки фахівців мистецького спрямування в університетах Європейського Союзу та США до застосування музичної терапії у професійній діяльності»* – здійснено аналіз змісту підготовки фахівців мистецького спрямування до застосування музичної терапії в університетах США, схарактеризовано основні програми та підходи підготовки фахівців мистецького спрямування до застосування музичної терапії в університетах Європейського Союзу.

Під час дослідження встановлено, що моделювання системи підготовки фахівців мистецького спрямування в університетах Європейського Союзу та США до застосування музичної терапії у професійній діяльності передбачає чотири обов'язкові напрями формування фахівця: набуття теоретичних знань з професії; розвиток практичних умінь та навичок; розвиток соціальної компетентності; розвиток професійних якостей. Музичний терапевт повинен мати знання з музикознавства, психології, педагогіки, медицини, а також навички музичної практики та імпровізації. Для успішної практичної діяльності музичного терапевта також важливо мати розвинені комунікативні вміння, які сприяють ефективній роботі в команді, взаємодії з іншими фахівцями. Соціальна компетентність дозволяє фахівцеві ефективно взаємодіяти з іншими людьми у соціальних ситуаціях, зокрема в професійній, особистісній та громадській діяльності. Ця здатність включає в себе різноманітні навички та вміння, такі як: розвиток емпатії, вміння

вслуховувати інших, спілкування з людьми в різних ситуаціях, здатність доводити свої ідеї і переконання до інших людей, толерантність до різних поглядів та культур, здатність вирішувати конфлікти тощо. Професійні якості є дуже важливими для успішного виконання роботи в будь-якій професії, включаючи музичну терапію. Високий рівень професійних якостей дозволяє музичним терапевтам успішно взаємодіяти з пацієнтами, розвивати ефективні техніки та методи лікування, а також підтримувати високу етичну культуру в роботі з пацієнтами та з колегами.

У п'ятому розділі – *«Перспективні напрями використання досвіду професійної підготовки майбутніх фахівців мистецького спрямування до застосування музичної терапії в університетах Європейського Союзу та США в закладах вищої освіти України»* – досліджено досвід та перспективи становлення музичної терапії в університетській освіті України, окреслено шляхи вдосконалення системи професійної підготовки майбутніх фахівців мистецького спрямування в Україні у контексті актуалізованого зарубіжного досвіду.

Вивчення особливостей підготовки фахівців мистецького спрямування в університетах Європейського Союзу та США до застосування музичної терапії у професійній діяльності дозволило дисертантці запропонувати перспективні шляхи вдосконалення системи професійної підготовки майбутніх фахівців мистецького спрямування в Україні: здійснення підготовки музичних терапевтів за всіма рівнями вищої освіти: бакалавр, магістр та доктор філософії; розробка стандартів підготовки фахівця з музичної терапії за всіма рівнями вищої освіти; впровадження музичної терапії у зміст сучасної університетської освіти України; модернізація освітніх програм професійної підготовки музичних терапевтів, у яких важливе місце має посідати виробнича практика з використанням досвіду країн Європейського Союзу та США; міжнародне співробітництво в галузі музичної терапії, розширення географії академічної мобільності студентів та викладачів; посилення міждисциплінарних зв'язків з інтеграцією їх змісту в програмі підготовки музичних терапевтів; активне впровадженні музикотерапевтичних технологій в освітнє середовище закладів вищої освіти; створення умов для індивідуальної освітньої траєкторії навчання музичних терапевтів.

Повнота викладу основних результатів дисертації в наукових працях.

Результати дисертаційної роботи висвітлено в 48 наукових працях (38 – одноосібних): 29 відображають основні результати дослідження (з них 23 статті у наукових виданнях, внесених до Переліку наукових фахових видань України, 5 статей в наукових виданнях, що входять до баз Scopus та Web of Science Core Collection, 1 розділ монографії); 19 публікацій, які додатково відображають наукові результати докторської дисертації: 18 тез у матеріалах науково-практичних конференцій, 1 стаття в іншому виданні.

На основі аналізу змісту публікацій Р. О. Добровольської можна констатувати, що наукові положення, висновки та рекомендації, які було отримано в результаті проведеної роботи, у друкованих працях викладено достатньо повно.

Ідентичність змісту реферату й основних положень дисертації.

Структурна побудова, зміст, висновки, що викладені в рефераті, повністю відображають основні положення дисертації.

Оцінка мови і стилю викладення матеріалу дисертації.

Дисертацію викладено українською мовою. Структура дисертації та стиль її подання відповідають чинним вимогам. У тексті дисертації відсутні текстові запозичення без посилання на джерело.

Відповідність змісту дисертації спеціальності, з якої вона подається до захисту.

Зміст дисертаційної роботи відповідає предметній галузі спеціальності 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти.

Дискусійні положення та зауваження до змісту дисертації.

В цілому позитивно оцінюючи наукове і практичне значення дисертаційної роботи, висловимо деякі зауваження та побажання дискусійного характеру:

1. У вступі, обґрунтовуючи актуальність та доцільність дослідження проблеми, автор виокремлює певні суперечності. Надалі в роботі, за нашим баченням, бажано було продемонструвати кореляцію між ними та поставленими завданнями й отриманими результатами.

2. Як відомо, компетентнісний підхід до підготовки майбутніх фахівців є світовою тенденцією. Тому, аналіз його реалізації у дисертаційному дослідженні дозволив би виявити специфіку підготовки фахівців мистецького спрямування в університетах Європейського союзу та США до застосування музичної терапії у професійній діяльності з урахуванням сучасних тенденцій.

3. У дисертаційному дослідженні спостерігається певна теоретико-понятійна невизначеність, пов'язана з недостатньо чітким окресленням меж між категоріями «музична терапія» та «арт-терапія». Зокрема, автор не завжди послідовно дотримується усталених у науковому дискурсі дефініцій цих понять, що ускладнює їх однозначну інтерпретацію в межах роботи. В окремих фрагментах тексту зазначені терміни використовуються як взаємозамінні або такі, що функціонують у паралельних смислових площинах, без належного обґрунтування їхньої ієрархії, функціонального призначення та методологічної специфіки.

4. Дисертація могла б бути підсилена додатковими статистичними даними, що ілюструють успіхи та виклики в реалізації програм професійної підготовки фахівців мистецького спрямування в університетах Європейського Союзу та США до застосування музичної терапії у професійній діяльності.

5. У п'ятому розділі «Перспективні напрями використання досвіду професійної підготовки майбутніх фахівців мистецького спрямування до застосування музичної терапії в університетах Європейського союзу та США в закладах вищої освіти України» варто було б детальніше охарактеризувати нові виклики, які стоять перед вітчизняною системою освіти, такі як: широкомасштабне вторгнення росії в Україну, цифрова трансформація та зміна потреб ринку праці.

Проте висловлені зауваження не впливають на позитивне враження від дисертації в цілому та не знижують її цінність.

Висновок про відповідність дисертації вимогам «Порядку присудження та позбавлення наукового ступеня доктора наук».

Аналіз дисертації, реферату та опублікованих праць дає підстави для висновку про те, що дисертаційна робота «Теорія і практика підготовки фахівців мистецького спрямування в університетах Європейського Союзу та США до застосування музичної терапії у професійній діяльності» є самостійною, завершеною науковою роботою, відповідає пп. 7–9 «Порядку присудження та позбавлення наукового ступеня доктора наук» (Постанова Кабінету Міністрів України від 17 листопада 2021 р. № 1197 «Деякі питання присудження (позбавлення) наукових ступенів»), а її авторка, Добровольська Руфіна Олегівна, заслуговує на присудження наукового ступеня доктора педагогічних наук зі спеціальності 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти.

Офіційний опонент –

доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри сольного співу та оперної підготовки
Харківського національного університету мистецтв
імені І. П. Котляревського

Тетяна ТКАЧЕНКО

